

Ticarete Giriş:

Tacirler ve Ticari Mallar

el-İşâre ilâ Mehâsini't-ticâre

Ebu'l-Fazl Ca'fer B. Ali ed-Dimeşki
Çeviri: Muhammet Ali Koca

EBU'L-FAZL CA'FER B. ALİ ED-DİMEŞKÎ

Adı klasik kaynaklarda geçmemekte ve hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Safedî, hicrî 546-636 yılları arasında yaşamış ve Dimeşk'te ölmüş Ebu'l-Fazl Ca'fer b. Ali adlı bir Mâlikî fakih ve hadis âliminden bahsediyorsa da onu Hemedânî ve İskenderânî nisbeleriyle anmaktadır. Dimeşkî nisbesine bakarak onun Şam'da doğduğu veya orada yaşadığı söylenebilir. Esas itibarıyla Dimeşkî'nin ismini meşhur ve önemli kılan, *el-İşâre ilâ mehâsini't-ticâre ve ma'rifeti ceyyidi'l-a'râz ve redi'ihâ ve ğuşûşil-müdellesîn fihâ* adlı eseridir. Eser, Orta Çağ İslam ticaret dünyasını yansıtmaması bakımından zengin malzemeye sahiptir. Her ne kadar o günün müslüman tacirleri için pratik bir el kitabı olarak hazırlanmışsa da çağdaş araştırmacılar için, III-VI. (IX-XII.) yüzyıllar arasında Orta Doğu ve Akdeniz'de yaşanan ticaretin altın çağının ayrıntılı tasvirini yapması bakımından büyük önem taşımaktadır.

MUHAMMET ALİ KOCA

1989'da Yıldırım/Bursa'da doğdu. Bursa İpekçilik Anadolu İmam Hatip Lisesi'nden (2006) ve Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden (2011) mezun oldu. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Müteahhirün Dönemi Eş'ariyye Kelâmında Ma'dûmun Şeyiyyeti ve Mâhiyetlerin Yaratılmışlığı Problemi" başlıklı teziyle yüksek lisansını (2013) tamamladı. 2016-2017 yılları arasında Kanada'da McGill Üniversitesi'nde araştırmalarda bulundu. İslam Araştırmaları Merkezi'nde 2012-2021 yılları arasında Araştırmacı Yetiştirme Programı'nda (AYP) yer aldı. İstanbul 29 Mayıs Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde doktorasına devam etmektedir. Hâlihazırda Yalova Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nde araştırma görevlisi olarak görev yapmaktadır. Çalışmaları kelâm epistemolojisi, kelâm ontolojisi ve klasik mantık üzerinde yoğunlaşmıştır.

İÇİNDEKİLER

MUKADDİME: YAZAR VE KİTABA DAİR	9
[HAMDELE VE SALVELE]	23
MALIN MAHİYETİNİN AÇIKLANMASI	25
Malının Çokluğu Nedeniyle Zenginin Övülmesi.....	26
Sâmit Mala İhtiyaç Duyulan Yerler	27
Sâmit Malı Sınama ve İyisini Kötüsünden Ayırt Etme	30
TİCARET MALLARI.....	33
Diğer Ticaret Mallarının Ortalama Değerini Bilmek	35
Kaliteli ve Kalitesiz Ticari Mallar	37
KIYMETLİ TAŞLAR (<i>CEVÂHİR</i>).....	39
Yakut.....	41
Zümrüt	42
Elmas	43
Firuze.....	44
Mercan.....	45
Akik Taşı	45
Lapis Lazuli/Lacivert Taşı (<i>Lâzeverd</i>)	46
Oniks/Damarlı Akik (<i>Cez'</i>)	46
KOKULAR HAKKINDA	49
Misk.....	49
Amber.....	50
Kâfur	50
Öd Ağacı (<i>Üd</i>).....	50

Karanfil.....	51
Sümbül ve Mekke Ayırığı (<i>İzhr</i>).....	52
Sandal Ağacı	52
Safran	52
BAHARATLAR (<i>ES-SEKAT</i>)	53
Küçük Baharatlar (<i>es-Sekatü's-Sağır</i>).....	53
Büyük Baharatlar (<i>es-Sekatü'l-Kebîr</i>).....	54
Çivit Otu (<i>Nîl</i>).....	54
Bakkam Ağacı: Boya Ağacı (<i>el-bukkam</i>).....	54
Biber	55
Akgünlük: Kündür (<i>Lübân</i>).....	55
Damla Sakızı (<i>Mastaka</i>).....	55
Tarçın (<i>Dâr sinî et-taâm</i>).....	55
İll/Ell/Âl.....	56
Zencefil.....	56
Cedvâr/Zerumbet (<i>Zerenbâd</i>)	56
Havlıcan	57
Costus (<i>Kust</i>)	57
Lâden/Lâzen.....	57
Terminalia/Helilec (<i>İhlîlâc</i>)	57
DOKUMA ÜRÜNLERİ (<i>EL-MENSÛCÂT</i>).....	59
Kâğıt.....	59
Ebreysen/İbreysen	59
Atlas/Dibâ/Dibac	60
Siklâton/Seklâton, Attâbî, Yalın İpek Kumaş (<i>Musammet/</i> <i>Musmet</i>)	60
Hazz.....	61
Debîkî ve Şerb	61
Evdârî	62
Nesâfî ve Ebrâd	62
Keten.....	63
Pamuk.....	64
Yün ve Keçi Kılı.....	64

Keçeler (<i>lûbûd</i>)	64
Halı ve Kilimler	64
Yağmurluk [veya Şapkalar] (<i>Menâzır</i>) ve İçlikler (<i>Eşille</i>).....	65
MADENLER	67
Demir	67
[Bakır].....	68
[Kurşun].....	68
[Kalay]	68
[Cıva]	69
GIDALAR VE GIDA OLARAK	
DEĞERLENDİRİLEBİLECEK ŞEYLER	71
Buğday	71
Ambar Seçimi.....	71
Un	72
Zeytin Yağı.....	73
Sirke	73
Sabun.....	74
Bal ve Bütün Meyvelerin Şıraları/Reçelleri (<i>er-Rubûb Küllihâ</i>)... 74	
Beyaz ve Kırmızı Şeker	74
Kuru Meyveler	74
Et ve İç Yağ.....	75
Odun, Kömür ve Saman	75
GAYRİMENKUL MALLAR (AKÂR)	77
Ekim Yapılan Yerler/Tarlalar	77
Beldelerin İçerisindeki Çatılı Gayrimenkul Mallar (<i>Müsekkafât</i>)	79
HAYVAN/CANLI	81
Cariyeler	81
At, Katır, Eşek ve Deve.....	82
Mâşiye	84
Mal Edinme Yolları.....	85

Güç Kullanarak ve Zorla El Koyarak Mal Kazanımı.....	86
Maharet Türleriyle Mal Kazanımı	86
Güç Kullanma ve Maharetin Birlikte İşletildiği Bir Yolla Mal Kazanımı	88
ZANAATLAR.....	89
BÜTÜN TACİRLERE YÖNELİK FAYDALI NASİHATLER....	93
TİCARETİN GÜZELLİKLERİ.....	99
TACİR TÜRLERİ.....	101
İstifçi (<i>Hazzân</i>).....	101
Seyahat Eden Tacir (<i>Rekkâz</i>).....	104
Tedarikçi Tüccar (<i>Mücebhiz</i>).....	106
ARZULARI UYANDIRAN KİMSELERDEN (<i>EL-</i> <i>MUTMÎ'İN</i>) KAÇINMA.....	107
CÖMERT GÖRÜNEN DOLANDIRICILARDAN (<i>EL-MÜBERTİHÎN</i>) KAÇINMA	111
KENDİNİ OLDUĞUNDAN FARKLI GÖSTEREN DÜZENBAZLARDAN (<i>EL-MÜMAHRİKÎN</i> <i>EL-MÜMEVVIHÎN</i>) KAÇINMA.....	113
DİN İLE DÜNYAYI AVLAYAN SÜSLÜ MÜNAFIKLARDAN (<i>EL-MÜNEMNEMÎN</i>) KAÇINMA... 	115
MALIN KORUNMASI.....	117
Malı Harcarken Kaçınılması Gereken Hususlar.....	119
Harcama Yaparken Dikkatli Olmak	121
Malın Korunmasının Gerekliliği.....	122
Malı İsrâf ve Ziyân Etmenin Yasaklanması	124
KAYNAKÇA	139

MUKADDİME: YAZAR VE KİTABA DAİR

Fetihlerde bulunan Araplar ilk dönemlerde askerî işlerle uğraştıkları için ticaret sahasında ciddi bir etkinlik sergilemediler. Araplar çok geçmeden fethedilen arazilerde yaşayan ve İslam'ı kabul eden halklara karıştılar ve hicri III. ve IV. yüzyılda (miladi IX. ve X. yüzyıl) Arap olan ve olmayan tacirler arasında ayırım yapılamaz hâle geldi. Nitekim Hindistan ve Uzakdoğu'yla yapılan deniz ticaretinden bahseden kaynaklar, Arapları ve Müslümanları birlikte zikreder.¹

Hicri III. asrın başından itibaren İslami ticaret gelişmeye başladı. Bu gelişme, [ilk olarak] güçlü bir merkezî devletin kurulmasıyla, devletin ve fakihlerin ticareti teşvik etmesiyle ve gelişmiş bir ulaşım ağının tesis edilmesiyle bağlantılı iken ikinci olarak kayda değer bir nakit hareketi ve güvenli bir ortamın oluşmasıyla alakalıdır.

Hicri III. asır (miladi VIII. asır) sona ermeden önce bir takım fikhî araştırmalar, fikhın yeni iktisadi durumları benimsediğini ve şer'î kurullarla çatışmadığı sürece ticari faaliyetlere izin verildiğini ilan etti. Bu doğrultuda Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî (ö.

¹ Hourani, *el-Melâhatü'l-Arabîyye fi'l-mubîti'l-hindî*, s. 97; *Rahletü't-tâcir Süleymân*, s. 22; *Rahletü Ebi Zeyd es-Sîrâfî*, s. 52; *er-Rahletâni fî mecmu'i (min Rabalâti'l-Arab)*. (Fazladan nakillerle birlikte).

189/805) *el-Kesb (İslam İktisadında Helal Kazanç)* [adında]² bir kitap yazdı ve burada ticareti, mubah iktisadi faaliyetlerden biri olarak ele aldı.³ Aynı şekilde Şeybânî *el-Mehâric ve'l-hiyel*⁴ [adında] bir eser daha telif etti. Bu eser, tacirlerin İslam'ın alışveriş ve ticarete bakışını daha geniş bir şekilde anlamalarına yardımcı olacak bir rehber olarak nitelenir. Şeybânî *es-Siyer* [isimli] eserinde dârülislam⁵ ve dârülharp⁶ arasındaki ticari ilişkileri de ele aldı.

Hadis ve fıkıh kaynakları “kazançlar” (*mekâsib*) ve “alışverişler”le (*büyük*) ilgili özel bölümler içerir. Bu bölümlerde çalışmanın değerine ve mübah alışverişin türlerine vurgu yapılır; muamelat ilişkilerinin ilkeleri ve faiz konuları açıklanır ki tacirler onları öğrensün ve faize düşmesin.

Ticaret büyük bir alanı kaplar hale geldiğinde ve ticari mallar sayıca binlere ulaştığında, uzmanlar ve kalem erbabı zanaat ve ticareti incelemeye başladılar. Kaynaklar, hammaddelerin (*el-mevâd*) ve ticari malların özellikleri ile kandırmaca ve aldatmacalardan bahseden fakat çoğu günümüze ulaşmamış birçok eser zikreder.

Günümüze ulaşan eserler içerisinde Câhiz'in (ö. 255/869) Arap ve İslam toplumu için iktisadi faaliyetlerden biri olması itibariyle ticarete verdiği önemi görüyoruz. Nitekim o, zanaatlardaki aldatmacalarla ilgili *Gışşûs-sınâât* [isminde] bize ulaşmayan bir kitap

² Şeybânî'nin *Kitâbü'l Kesb* veya *el-İktisâb fi'r-rızki'l-müstetâb* anılan eseri, kazanç konusunda bilinen ilk eser olup tamamlamaya ömrü vefa etmemiştir. Eser Serahsî'nin (ö. 483/1091) şerhiyle birlikte günümüze ulaşmış ve şerhiyle birlikte Prof. Dr. Mustafa Baktır tarafından Türkçeye tercümesi yapılmıştır. (*Kitâbü'l-Kesb: İslam İktisadında Helal Kazanç*, İstanbul: Albaraka Yayınları, 2019). (Çevirmen Notu: Ç.N).

³ *el-İktisâb fi'r-rızki'l-müstetâb*, s. 20, 36.

⁴ Her ne kadar yazar eserin ismini bu şekilde aktarsa da doğrusu *el-Mehâric fi'l-hiyel*'dir. (Ç.N).

⁵ Müslüman bir devletin hâkimiyeti altındaki topraklar için kullanılan bir fıkıh terimi. (Ç.N).

⁶ Müslüman olmayan bir devletin hâkimiyeti altındaki topraklar için kullanılan bir fıkıh terimi. (Ç.N).